

1. Imię i Nazwisko.

Anna Maria Zajenkowska

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

2009 Dyplom Doktora Nauk Humanistycznych, Psychologia, Uniwersytet Warszawski

➤ Temat pracy doktorskiej: *Music Influence on Cognitive Abilities in Relation to Temperamental Characteristics - an Intercultural Comparison*

➤ Praca doktorska obroniona z wyróżnieniem

2009 Dyplom ukończenia Podyplomowego Studium Bankowości Centralnej i Polityki Pieniężnej, Instytut Nauk Ekonomicznych, Polska Akademia Nauk

2005 Dyplom Magistra, International Commerce, Uniwersytet Korei (Seul, Korea)

➤ Temat pracy magisterskiej: *Korean work ethics: Modern but still Confucian*

2003 Dyplom Magistra, Psychologia, Uniwersytet Warszawski

➤ Temat pracy magisterskiej: *Wpływ muzyki uspokajającej i pobudzającej na wyniki w teście koncentracji uwagi u ekstrawertyków i introwertyków*

➤ Praca magisterska obroniona z wyróżnieniem

2015 Certyfikat Psychoterapeuty - Polskie Towarzystwo Psychologiczne

2015 Certyfikat Analityka Grupowego - Instytutu Analizy Grupowej Rasztów

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych.

2012 do teraz - Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Instytut Psychologii, adiunkt, p.o. kierowniczk Zakładu Psychologii Społecznej

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

Osiągnięciem naukowym wskazanym przeze mnie w postępowaniu habilitacyjnym jest cykl artykułów wyszczególnionych w punkcie 4b.

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

Na styku osobowości i sytuacji, czyli o znaczeniu kontekstu w uruchamianiu agresywnych odczuć

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy):

1. Zajenkowska A.; Prusik M.; Szulawski, M. Ł. (2018). What Ambiguous Intentions Hostility Questionnaire (AIHQ) really measures? *Journal of Personality Assessment*, 2018, DOI:10.1080/00223891.2018.1525389 IF - 2, 34, 30 punktów
2. Konopka, K., Zajenkowska, A., & Dominiak-Kochanek, M. (2017a). The relation of sensitivity to provocation and frustration to direct aggression: the mediating role of beliefs about aggression/La relación entre la sensibilidad a la provocación ya la frustración y la agresión directa: el papel mediador de las creencias sobre la agresión. *Revista de Psicología Social*, 1-30. IF - 0,89; 20 punktów

3. Zajenkowska, A., Ulatowska, J., Prusik, M., & Budziszewska, M. (2017b). Be Careful What You Wish For! Desired and Actual Behavior Inconsistency in Frustrating and Provoking Situations as Predictors of Depression. *Studia Psychologica*, 59(4), 243-255. IF - 0,51; 15 punktów
4. Zajenkowska, A., Jasielska, D., & Melonowska, J. (2017c). Stress and Sensitivity to Frustration Predicting Depression among Young Adults in Poland and Korea- Psychological and Philosophical Explanations. *Current Psychology*, 1-6. IF - 1,28; 20 punktów
5. Mylonas, K., Lawrence, C., Zajenkowska, A., & Russa, M. B. (2017). The Situational Triggers of Aggressive Responses scale in five countries: factor structure and country clustering solutions. *Personality and Individual Differences*, 104, 172-179. IF - 1,97; 30 punktów
6. Zajenkowska, A., Konopka, K. (2015). Communion-orientation as an antidote for aggressive behaviour among high provocation sensitive individuals. *Personality and Individual Differences*, 76, 62-67. IF - 1,95; 30 punktów
7. Zajenkowska, A., Zajenkowski, M. & Jankowski, K. S. (2015). The relationship between mood experienced during an exam, proneness to frustration and neuroticism. *Learning and Individual Differences*, 37, 237–240. IF - 1,63; 30 punktów
8. Zajenkowska, A., Jankowski, K. S., Mylonas, K., & Rajchert, J. (2015). Coffee consumption and propensity to experience aggressive feelings in provoking and frustrating situations. *Current Issues in Personality Psychology*, 3(2), 105-111. 12 punktów
9. Zajenkowska, A., Mylonas, K., Lawrence, C., Konopka, K. & Rajchert, J. (2014). Cross-cultural sex differences in situational triggers of aggressive responses. *International Journal of Psychology*, 49/5, 355-363. IF - 1,2; 25 punktów

10. Zajenkowska, A., Jankowski, K., Lawrence, C. & Zajenkowski, M. (2013).

Relationship between Five-Factor personality traits and individual responses to aggression-triggering events among offenders and students. *Personality and Individual Differences*, 55/8, 947–951. IF - 1,86; 35 punktów

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

4.1 Wprowadzenie

Prowadzone przeze mnie projekty badawcze, skupiały się na ustaleniu znaczenia sytuacji w uruchamianiu reakcji agresywnych u kobiet i mężczyzn w różnych kulturach i środowiskach, przy uwzględnieniu roli cech osobowościowych w odbiorze tych sytuacji. W obszarze moich zainteresowań jest to, co dzieje się na styku osobowości oraz sytuacji i prowadzi do uruchomienia reakcji agresywnej. Jest to spójne z aktualnymi dociekaniem autorów zajmujących się tematem agresji (zob. Anderson i Bushman 2002; Lawrence 2006).

W przypadku tematyki moich badań istotną rolę odegrało doświadczenie w pracy psychoterapeutycznej. Często spotykam się z pacjentami, opisującymi swoje odczucia w sytuacji, którą odebrali na przykład, jako bardzo prowokującą. To że dana sytuacja, która w jednej osobie nie wywołałaby tak silnych reakcji agresywnych a budziła je w pacjentach, może mieć kilka źródeł (Anderson, Benjamin, Wood i Bonacci, 2006). Częste doświadczanie (oglądanie, uczestniczenie) sytuacji agresywnych może powodować, że jednostka staje się bardziej agresywna, bowiem interpretuje to, co widzi jako zagrażające bądź prowokujące. Ponadto osoby agresywne mogą częściej pojawiać się w miejscach, gdzie występuje agresja, a dodatkowo mogą zachowywać się w sposób wywołujący wrogość w innych i tym samym kreować sytuacje agresywne. Badacze wskazują, że takie postrzeganie rzeczywistości jest

związane z mechanizmem obronnym projekcji, czyli dostrzeganiem nieakceptowanych cech, odczuć czy impulsów w innych osobach (Diehl, Owen i Youngblade, 2004). Osoby sprawcze, częściej niż te zorientowane wspólnotowo, używają projekcji (Diehl i in. 2004). Z kolei osoby, dla których ważna jest wspólnotowość, czyli relacje z innymi ludźmi i nastawienie na innych, kierowały swoje agresywne impulsy ku własnej osobie i były bardziej skłonne do bagatelizowania negatywnych aspektów danej sytuacji (Diehl i in., 2004). Wobec tego to czy ktoś w danej sytuacji zachowa się agresywnie, nie zależy tylko od cech osobowości danej osoby, ale także od tego w jaki sposób rozumie to co się dzieje.

4.2. Ramy teoretyczne moich naukowych przedsięwzięć

Dotychczasowe badania wykazały istnienie wielu czynników sytuacyjnych, które są rozumiane, jako wyzwalacze zachowań agresywnych, takich jak m.in.: frustracja (np. Berkowitz 1993) czy obraza (Cota-McKinley, 2001). Autorzy zajmujący się zjawiskiem agresji opisywali czynniki sytuacyjne, które mogą ją wyzwać (Berkowitz 1993; Berkowitz i Harmon-Jones, 2004) niejako niezależnie od czynników związanych z osobowością (Bushman i Baumeister, 1998). Claire Lawrence (2006) zwróciła uwagę, że warto połączyć te dwa elementy, bowiem mało uwagi poświęcało się jak dotąd różnicom indywidualnym w podatności na konkretne sytuacje, czyli wyzwalacze (ang. *triggers*) odczuć agresywnych. W 2006 roku na łamach czasopisma *Aggressive Behavior* zaprezentowała teorię indywidualnej podatności na sytuacje, wyzwalające agresywne odczucia. Do pomiaru tego konstruktu stworzyła skalę Sytuacji Wyzwalających Agresywne Odczucia (*Situational Triggers of Aggressive Responses* - STAR), składającą się z dwóch podskal: podatności na prowokacje (*sensitivity to provocations* - SP) oraz podatności na frustracje (*sensitivity to frustrations* - SF). SF wiąże się z odczuciami agresywnymi w sytuacjach, gdy możliwość osiągnięcia celu przez jednostkę jest zablokowana albo dzieje się coś poza kontrolą jednostki.

Natomiast SP to zbiór sytuacji, w którym wspólnym mianownikiem jest poczucie, że inni ludzie w jakiś sposób atakują, zaczepiają czy są wrogo nastawieni. Wyniki badań wskazują, że osoby czujące się bardziej agresywne pod wpływem prowokacji, mają wyższą tendencję do fizycznego wyrażania agresji (Lawrence 2006; Zajenkowska i Konopka 2015). Ponadto w sytuacji, gdy taka osoba czuje, że ktoś prowokuje ją celowo, odpowie silniejszą agresją w porównaniu do osób o niskim poziomie SP (Lawrence i Hutchinson, 2013). Osoby podatne na sytuację prowokacji interpretują także zachowania „ofiar” ataków, które w jakiś sposób prowokowały sprawców, jako bardziej agresywne (Lawrence i Hodgkins, 2009). Z drugiej strony, wyższa podatność do reagowania agresywnymi odczuciami w sytuacjach frustracji, jest łączona z emocjonalnymi elementami agresji, takimi jak silniejsze odczuwanie złości czy słabsza struktura ego (Lawrence, 2006; Zajenkowska, Ulatowska, Prusik i Budziszewska, 2017b).

Ze społeczno-poznawczej perspektywy można traktować podatność na sytuacje prowokacji i frustracji jako wymiary osobowości (Zajenkowska, Prusik i Szulawski, 2018; Shoda, Mischel i Wright, 1994). W tym kontekście ludzka osobowość to zbiór schematów wiedzy na podstawie, których jednostka reaguje w odpowiedzi na bodźce z zewnątrz (Sedikides i Skowronski 1990). Z tej perspektywy osobowość kształtuje się na bazie doświadczeń życiowych, tworzących schematy zachowań, ale jest również pod wpływem biologicznych czynników charakterystycznych dla jednostki.

Teoria Claire Lawrence była inspiracją i ramą teoretyczną moich naukowych dociekań. Biorąc pod uwagę znaczenie doświadczeń życiowych w kształtowaniu się schematów zachowań, będących składowymi osobowości, chciałam między innymi sprawdzić międzygrupowe różnice we wrażliwości na określone typy sytuacji. W cyklu swoich badań podjęłam i zgłębiłam kilka zagadnień. W pierwszym etapie skupiałam się przede

wszystkim na osadzonych (Zajenkowska, Jankowski, Lawrence i Zajenkowski, 2013). Wyniki badań po pierwsze potwierdziły, że struktura czynnikowa narzędzia STAR odtworzyła się w warunkach polskich, dodatkowo wskazały na istotność uwzględnienia różnic międzypłciowych w dalszym etapie badań (Zajenkowska, Mylonas, Lawrence, Konopka i Rajchert, 2014; Zajenkowska, Jankowski, Mylonas, Rajchert, 2015). Interesowało mnie także, jak osoby będące bardziej wrażliwe na prowokacje lub frustracje postrzegają agresję, czyli jakie mają reprezentacje agresji, które to ściśle wiążą się z płcią (Konopka, Zajenkowska i Dominiak-Kochanek, 2017a; Campbell, Muncer i Coyle, 1992). Biorąc pod uwagę świadomość różnic kulturowych, byłam także zainteresowana czy narzędzie STAR może być stosowane w innych krajach niż Anglia (tam zostało stworzone) czy Polska (Mylonas, Lawrence, Zajenkowska i Russa, 2017). Chciałam się również dowiedzieć czy w sytuacjach prowokacji i frustracji, ludzie odczuwają także inne emocje niż złość, a także jak zachowują się w tych sytuacjach, i jak to przekłada się na ich dobrostan psychiczny (Zajenkowska i in., 2017b). Badałam także specyfikę podatności na frustracje w kontekście odczuwaniu psychologicznego dyskomfortu (Zajenkowska, Zajenkowski i Jankowski, 2015, Zajenkowska, Jasielska i Melonowska, 2017c). W ostatnim etapie badań skupiałam się na czynnikach niwelujących podatność na prowokacje, takich jak poziom wspólnotowości (Zajenkowska i Konopka, 2015), a także zmiennych kontekstowych odpowiedzialnych za wrogie odbieranie konkretnej sytuacji (Zajenkowska, Prusik i Szulawski, 2018). W ramach opisanego projektu przeprowadziłam jedenaście badań wśród młodych dorosłych, więźniów oraz pacjentów psychiatrycznych. Badania uwzględniały kontekst międzykulturowy, dlatego prowadziłam je nie tylko w Polsce, ale i w Korei Płd., USA, Anglii oraz Grecji. Ponadto badania prowadziłam przy użyciu różnych paradygmatów badawczych, używając zarówno metod korelacyjnych, jak i schematów eksperymentalnych.

To w jaki sposób sytuacja zostanie zrozumiana, zależy między innymi od interpretacji wskazówek sytuacyjnych oraz tego na co człowiek zwróci uwagę. Niektórzy będą postrzegać konkretne wydarzenie jako prowokujące, a inni wprost przeciwnie. Poszukiwanie przyczyn tego zjawiska stało się pomostem do mojej aktualnej oraz planowanej pracy naukowej, czyli analizy związków podatności na prowokacje z procesami kodowania informacji społecznych (*How sensitivity to provocation shapes encoding and interpretation of ambivalent scenes in an eye tracking study*, Zajenkowska i Rajchert, 2018 wystąpienie na konferencji, artykuł w recenzji). Obecnie kontynuuję badania eksperymentalne, wykorzystujące metody okulograficzne, aby zbadać procesy uwagowe towarzyszące wrogiej interpretacji sytuacji. Na realizację tego projektu otrzymałam grant NCN Sonata 13 p.t. *Czy wroga percepcja rzeczywistości może być zmieniona? Psychologiczne czynniki redukujące wrogie atrybucje*.

Dodatkowo jestem zainteresowana praktycznymi implikacjami moich badań, dlatego sprawdzam w aktualnych badaniach metody niwelowania (szczególnie w grupach osadzonych) podatności na prowokacje, powiązanej z wrogimi atrybucjami. Prowadziłam m.in. pilotażowe badania związane z badaniem efektywności psychoedukacyjnego warsztatu nastawionego na budowanie mentalizacji (Zajenkowska, Rajchert, Jasielska, Szulawski i Smoleń, 2017 poster na konferencji; Zajenkowska, Prusik, Szulawski i Jasielska, artykuł w recenzji).

Reasumując, badania, które opisałam poniżej, można umiejscowić w kontekście modelu przetwarzania informacji społecznych (*Social Informationa Procesing - SIP*, Larkin, Jahoda i MacMahon, 2013). Wcześniejsze prace badawcze podejmujące próbę zrozumienia przyczyn błędnego i wrogiego postrzegania rzeczywistości, sugerują że kodowanie informacji i interpretacja wskazówek sytuacyjnych są bardzo istotne (Larkin i in., 2013). Prezentowane wyniki moich badań odnoszą się przede wszystkim do interpretacji wskazówek sytuacyjnych.

Z jednej strony wskazują na czynniki osobowościowe, przyczyniające się do sposobu interpretacji sytuacji, ale także na charakterystykę samej sytuacji, czyli kontekst zdarzenia. Jako psycholożka społeczna skupiam się także na wątku międzykulturowym i staram się go uwzględniać w swoich badaniach. Badania z zakresu przetwarzania informacji społecznych wpisują się w psychologię głównego nurtu. W przypadku swoich projektów badawczych starałam się jednak czerpać zarówno z podejścia etic (tego, co ogólne), jak i emic (tego, co lokalne) (Berry, 1989; Boski, 2009).

4.3 Wrażliwość na sytuacje wyzwalające agresywne odczucia

Boski (2009) podkreśla, że w badaniach społecznych zamiast ogólnego stwierdzenia „osoby badane” warto wskazywać na ich specyfikę (płeć, środowisko z jakiego się wywodzą). W związku z tym, jednym z celów pierwszego etapu moich badań było sprawdzenie, jaki związek mają specyficzne cechy osób badanych z wrażliwością na określone sytuacje społeczne. Dzięki nagrodzie *Blazej Szymura ISSID Award*, miałam okazję uczestniczyć w konferencji *International Society of Individual Differences* w Londynie w 2011, gdzie poznałam profesor Claire Lawrence, autorkę teorii podatności na prowokacje i frustracje. Współpraca z nią zaowocowała późniejszą serią badań. Pierwsze z nich dotyczyło specyficznych związków wrażliwości na prowokacje i frustracje z cechami Wielkiej Piątki (Zajenkowska i in., 2013). Przewidywałam, że zależności te mogą być odmienne w różnych kontekstach społecznych, dlatego też weryfikowałam swoje przypuszczenia w próbie studentów oraz osadzonych. W przypadku studentów wyższa wrażliwość zarówno na prowokacje, jak i frustracje była związana z wyższym poziomem neurotyczności i niższą ugodowością. Wcześniejsze badania wykazały związek tych dwóch wymiarów osobowości z szeroko pojętą agresją (Bettencourt i in., 2006). Specyficzna, w przypadku podatności na sytuacje prowokacji, okazała się być relacja z niższą otwartością na doświadczenia. Można

zatem rozumieć, że otwartość na nowe doświadczenia (która jest skorelowana z wyższą tolerancją ambiwalencji) obniża poziom wrogości, którego doszukujemy się w zachowaniach innych ludzi, czy też określonych sytuacji. W przypadku grupy więźniów, jedynie ugodowość była ujemnie skorelowana z podatnością na prowokacje, co może wskazywać na większe znaczenie czynników sytuacyjnych w odbiorze prowokacji.

Związki w grupie studentów, zarówno podatności na prowokacje (SP), jak i frustracje (SF) z wyższym poziomem neurotyczności są spójne z wcześniejszymi wynikami badań. Osoby neurotyczne są wrażliwe na bodźce generujące negatywny afekt. Ta predyspozycja na skutek interakcji społecznych jest nasilana, bowiem poziom stresu odczuwany w związku ze stykaniem się z bodźcami odbieranymi jako negatywne, powoduje że tym więcej sytuacji wydaje się prowokującymi bądź frustrującymi (Schneider, 2004). Zgodnie z definicją ugodowości, osoby o niskim nasileniu tej cechy charakteryzują się wrogością i łatwo ulegają irytacji (Bettencourt i in., 2006). W przypadku tych osób relacje z innymi ludźmi mogą być trudne, bowiem łatwo będą wyzwalać negatywne reakcje wynikające z odbioru różnych zachowań, jako prowokujących.

Dodatkowo wyniki badania (Zajenkowska i in., 2013) wskazały na istnienie różnic międzypłciowych w zakresie SP i SF w polskiej próbie. Natomiast w przypadku grupy młodych dorosłych z Wielkiej Brytanii takie różnice nie zostały zaobserwowane (Lawrence, 2006). W badaniach brytyjskich brak różnic międzypłciowych, był tłumaczony generalnym brakiem różnic w odczuwaniu gniewu pomiędzy kobietami i mężczyznami (Archer, 2004). W polskiej próbie podobne wyniki, tj. brak różnic między kobietami i mężczyznami, uzyskano w próbie więźniów, jednak w przypadku studentów okazało się, iż kobiety są bardziej podatne zarówno na frustracje, jak i prowokacje. Ten wynik koresponduje z badaniami Consedine, Magai, Horton i Brown (2012), które wskazują na różnice w poziomie deklarowanego gniewu

u kobiet zamieszkujących Brooklyn, Nowy York, ale wywodzących się np. z Europy, Ameryki Południowej czy Północnej.

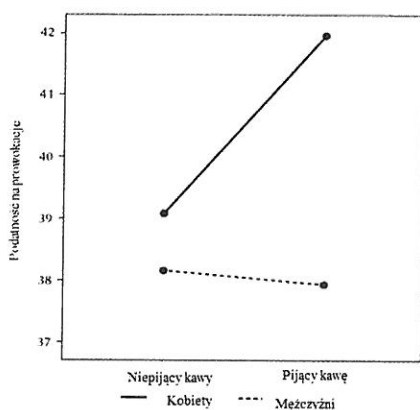
Opisany powyżej temat różnic między kobietami i mężczyznami (Zajenkowska i in., 2013) stał się inspiracją do porównań międzypłciowych oraz międzykulturowych w zakresie SP i SF. Kolejne przeprowadzone przeze mnie badanie, było osadzone w obszarze psychologii międzykulturowej typu cross, czyli uwzględniającej czynniki kulturowe mogące wyjaśnić obserwowane różnice w funkcjonowaniu i właściwościach psychologicznych między przedstawicielami odrębnych kultur. Celem kolejnych badań było po pierwsze, sprawdzenie związku płci z podatnością na frustracje i prowokacje w społecznościach, charakteryzujących się odmiennymi normami i wartościami (Zajenkowska i in., 2014), a po drugie, weryfikacja psychometrycznych wartości kwestionariusza STAR w różnych krajach. Wraz z międzynarodowym zespołem przeprowadziłam badania w Anglii, Polsce, Korei Płd., USA i Grecji (N=1219), ponieważ chcieliśmy sprawdzić, czy uprawnione jest stosowanie STAR do porównań międzykulturowych (Zajenkowska i in., 2014; Mylonas i in., 2017). Analiza równoważności czynnikowej potwierdziła, że oba wymiary odtwarzają się w porównywanych krajach (Zajenkowska i in. 2014; Mylonas i in., 2017). Wyniki wskazały, że podatność na prowokacje i frustracje zależy od kontekstu kulturowego. Okazało się, iż młode kobiety w Anglii deklarują podobną wrażliwość na sytuacje prowokacji jak mężczyźni, jednak w Grecji i w Polsce kobiety cechują się wyższym poziom tej cechy. Jednocześnie poziom deklarowanej agresji, nie jest wyższy wśród kobiet w porównaniu do mężczyzn (niezależnie od kultury). Uzyskane wyniki można rozumieć w kontekście specyfiki kulturowej Grecji i Polski, które w porównaniu do Anglii są dużo mniej egalitarne (Hausmann i in., 2012), a równocześnie najbardziej przywiązane do tradycji i konserwatywnych norm społecznych. Można je zatem określić mianem kultur zakorzenionych (Schwartz, 2006). W takich kulturach manifestacja gniewu nie jest dobrze

widziana, ponieważ prowadzi do zniszczenia społecznej harmonii (Markus i Kitayama, 1991). Ponadto społeczna akceptacja dla agresji okazywanej przez mężczyzn jest większa, zwłaszcza w kulturach bardziej tradycyjnych, w których stereotypy płciowe na poziomie społecznym są silniejsze (Eagly i Steffen 1986). Ciekawe jest to, że pomimo wyższej deklarowanej podatności na prowokacje, zachowania agresywne okazały się mniej typowe dla kobiet w Grecji i w Anglii. Podobnie jak Campbell i Muncer (2008) postawiłam hipotezę, że kobiety powstrzymują swoją agresywność ze względu na społeczne ograniczenia, co przekłada się na społeczne reprezentacje agresji.

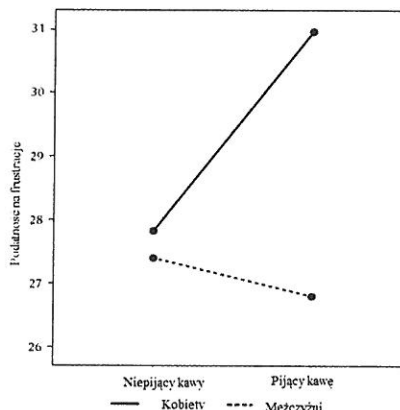
Kolejne badanie (Konopka, Zajenkowska i Kochanek, 2017a) dowiodło i potwierdziło wcześniejsze wyniki badań, wskazując że mężczyźni częściej przejawiają instrumentalne reprezentacje agresji. Postrzegają agresję częściej niż kobiety, jako sposób na przejęcie kontroli nad sytuacją lub inną osobą, a tym samym oceniają ją bardziej pozytywnie. Instrumentalne reprezentacje agresji okazały się w naszym badaniu być czynnikiem wyjaśniającym (mediatorem) zależności pomiędzy podatnością na prowokacje a agresją, zarówno fizyczną, jak i werbalną. Z kolei dla populacji kobiet bardziej typowa okazała się ekspresywna reprezentacja agresji, związana z postrzeganiem jej, jako wyniku stopniowego wzrostu napięcia i stresu oraz załamanie samokontroli. W związku z tym agresja sprawia, że pojawia się poczucie winy i lęk. W naszym badaniu ekspresywna reprezentacja agresji okazała się być powiązana nie tylko z podatnością na prowokacje, ale także z podatnością na frustracje (Konopka i in., 2017a).

Interesujące w tym kontekście jest kolejne badanie skupiające się na pozornie nieszkodliwej i akceptowanej społecznie używce, czyli piciu kawy. Badania wskazują na związek pomiędzy spożyciem kawy (kofeiny), a zachowaniami agresywnymi (Bushman, 1993; Martin i in., 2008). Związek nie jest prostoliniowy, przyjmuje kształt

odwróconego U (Wilson i in., 2000; Smith i Tola, 1998). Badania eksperymentalne pozwalają sądzić, że przyjęcie kofeiny jest czynnikiem przyzwalającym na wyrażenie bardziej wprost wrogości (Ferguson, Rule i Lindsay, 1982). W przeprowadzonym badaniu interesowały nas różnice pomiędzy osobami, które piją kawę codziennie lub nie piją jej w ogóle. Wcześniejsze badania wskazują, że częste spożywanie kawy jest powiązane z odczuwanym negatywnym pobudzeniem, czy lękiem przez co zwykle codzienne sytuacje mogą być odbierane jako bardziej stresujące (Hughes, 1996). W naszym badaniu okazało się, iż kobiety pijące minimum jedną kawę dziennie, mają wyższy poziom zarówno SF, jak i SP (rys. 1 i 2) w porównaniu do kobiet niepijących kawy (Zajenkowska i in., 2015). W przypadku mężczyzn takiej zależności nie zaobserwowano. Gdy wzięliśmy pod uwagę tylko grupę osób pijących kawę, również kobiety miały wyższy poziom SP i SF w porównaniu do mężczyzn; w przypadku osób niepijących kawy różnic płciowych nie zaobserwowano. Wynik ten pokazał, że wrażliwość na SP i SF przekłada się na inne zachowania u kobiet i mężczyzn. Podobne wyniki uzyskaliśmy w próbie greckiej i polskiej. Być może w związku z silniejszym odczuwanym napięciem związanym m.in. z wyższą podatnością na frustracje czy prowokacje, kobiety piją kawę w celu rozładowania napięcia. Wcześniejsze badania pokazują, że kawa w niektórych warunkach poprawia nastrój, jednak długofalowo może nasilać objawy depresyjne, wynikające między innymi z tłumienia negatywnych uczuć, w tym gniewu (Lucas i in., 2011).

Rysunek 1. Wrażliwość na prowokację a picie kawy wśród kobiet i mężczyzn.

Rysunek 2. Wrażliwość na frustrację a picie kawy wśród kobiet i mężczyzn.

W tym kontekście istotny jest wyższy poziom depresji, czy też szeroko rozumianej depresyjności wśród kobiet (Biaggio i Godwin, 1987; Goldman i Haaga, 1995). Uważa się, że jedną z przyczyn depresji, może być nieumiejętność regulacji negatywnego afektu to znaczy przede wszystkim gniewu, czyli albo jego tłumienie, albo „wybuchy” złości (Zajenkowska i in., 2017b). W związku z tym w kolejnym projekcie byłam ciekawa, czy istnieje mechanizm związany z brakiem spójności pomiędzy tym co człowiek chce zrobić, a tym co faktycznie czyni w sytuacji prowokacji, jak i frustracji, który może być związany z wyższym poziomem depresyjnych przeżyć. Ponadto sprawdzałam czy sytuacje prowokacji i frustracji wywołują nie tylko złość, ale i smutek oraz, że zarówno SF i SP będą predyktorami depresyjności. Wyniki dwóch naszych badań (Zajenkowska i in., 2017b) pokazały, że osoby, u których występują objawy depresji interpretując sytuację jako prowokującą bądź frustrującą, odczuwają zarówno smutek, jak i złość. Jest to spójne z wynikami odległych już badań (Biaggio i Godwin, 1987), z których wynika, iż osoby o wysokim poziomie cechy gniewu deklarują wyższy poziom depresyjności. Analiza ilościowa, jak i jakościowa wyników drugiego z cyklu badania pokazała, że przyczyną takiego związku może być właśnie wspomniany wcześniej brak spójności pomiędzy tym, co osoba w chwili złości chciałaby

zrobić, a co faktycznie robi. Wyższy poziom spójności okazał się być związany z niższą depresyjnością.

Podsumowując można stwierdzić, że osoby podatne na prowokacje i frustracje, częściej odczuwają zarówno złość, jak i smutek w sytuacjach, których osoby o niskiej podatności nie interpretują jako prowokujące bądź frustrujące. W związku z tym mają trudność w zachowaniu się zgodnie z tym jakby chciały, wycofują się z sytuacji bądź reagują w inny sposób niż zamierzały. W rezultacie prawdopodobnie może to prowadzić to do pogorszenia ich nastroju i pojawienia się objawów depresyjnych.

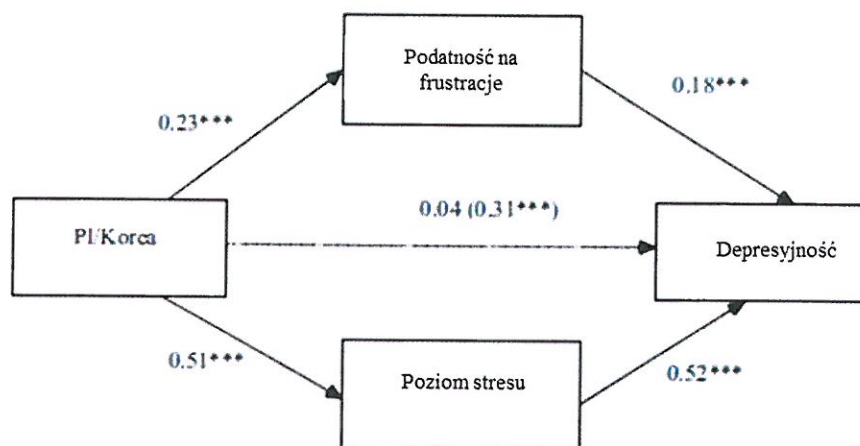
4.4 Podatność na sytuacje frustracji i ich specyfika

Dwa z moich badań skupiały się na specyfice podatności na sytuacje frustracji. W badaniu (Zajenkowska, Zajenkowski i Jankowski, 2014), które było eksperymentem w warunkach naturalnych, obserwowaliśmy zmiany nastroju u osób podatnych na frustracje przed i po egzaminie. Osoby o wysokiej podatności na frustracje doświadczały wyraźnie niższego tonu hedonistycznego (odczucia przyjemności i zadowolenia) oraz niższego pobudzenia energetycznego (odczucia bycia aktywnym i energicznym) po egzaminie. Ponadto okazało się, że SF jest skorelowane z pobudzeniem napięciowym po egzaminie nawet przy kontroli neurotyczności. Na podstawie tych wyników stwierdzono, że nastrój u osób podatnych na sytuację frustracji, jest zależny od sytuacji, w tym przypadku stresującej sytuacji egzaminu. W przeciwieństwie do neurotyczności, która raczej jest cechą przewidującą chronicznie obniżony nastrój w miarę niezależnie od kontekstu sytuacyjnego.

W związku z tym wynikiem zaczęłam się zastanawiać czy dane społeczeństwo w kontekście kulturowym, może być wyzwalaczem złego nastroju o czym pisał m.in. Olivier James (2010). Zakładał on, że predyspozycja osobowościowa może być uwypuklana poprzez

trudne i niesprzyjające otoczenie danego kraju czy społeczeństwo. Na podstawie wcześniejszych swoich badań (Zajenkowska i Zajenkowski, 2013), w których porównywałam Polaków i Koreańczyków uzyskałam wynik, sugerujący iż Koreańczycy w porównaniu do Polaków, mają mniej adaptacyjną strukturę temperamentu. Może to wynikać z asymetrii pomiędzy zbyt wymagającym środowiskiem a fizjologią jednostki. Jednostka może poszukiwać środowiska adekwatnego do swoich możliwości przetwarzania stymulacji, jednakże ze względów kulturowych może być to utrudnione. Strukturę cech temperamentu Koreańczyków, w porównaniu do Polaków można określić, jako bardziej podatną na stres (Zajenkowska i Zajenkowski, 2013; Strelau, 2010). Mniej adaptacyjna struktura temperamentu oraz aktywny tryb życia, wbrew swojemu temperamentowi (typ niezharmonizowany), może powodować wysokie koszty psychologiczne i somatyczne przystosowania do szybkich zmian ekonomicznych. To co zwróciło moją uwagę to jeden z najwyższych na świecie wskaźników samobójstw, który w Korei wynosi 21.5 na 100 000 osób, podczas gdy w Polsce 13.2 na 100 000 osób. Chęć odebrania sobie życia związana jest z poziomem depresyjności (Zajenkowska i in., 2017b, 2017c). W związku z tym zaplanowałam badanie młodych dorosłych w Polsce i w Korei (Zajenkowska i in., 2017c). Chciałam sprawdzić mediującą rolę podatności na frustracje i odczuwanego stresu w kontekście depresyjności wśród Polaków i Koreańczyków (Zajenkowska i in., 2017c). Wyniki potwierdziły wyższy poziom depresyjności Koreańczyków oraz min. mediującą rolę podatności na frustracje (rys. 3). Uzyskany wynik może być interpretowany w kontekście kultury współzależności, gdzie potrzeby grupy wydają się nadrzędne wobec pragnień jednostki (Hashimoto i in., 2011). Hashimoto i współpracownicy (2011) w swoich badaniach pokazują jednak, że adaptacja czy dostosowanie do określonej kultury to przyjęcie pewnej strategii (ang. *default strategy*), która pozwala na sprawne i adekwatne funkcjonowanie. Jednakże w kulturach współzależnych osoby są niejako zobligowane do „wyciszenia” swoich

indywidualnych potrzeb, choć te potrzeby są równie ważne dla przedstawicieli szeroko rozumianej kultury wschodniej, jak i zachodniej (Hashimoto i in., 2011).

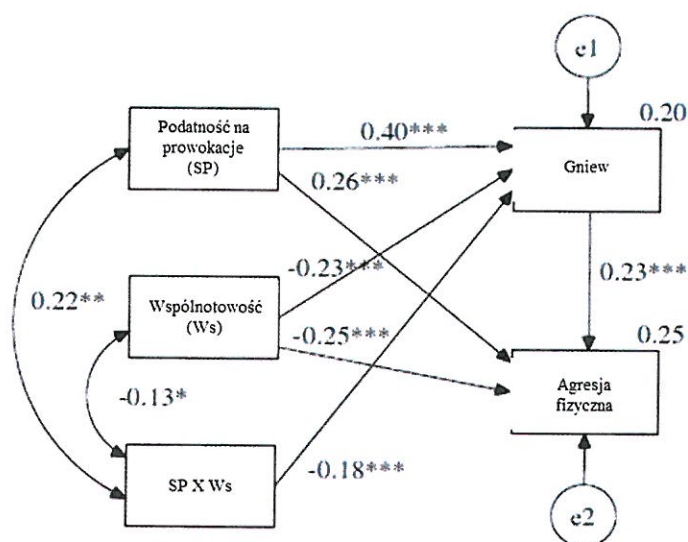

Rysunek 3. Związek kraju pochodzenia z depresyjnością mediuwany przez poziom stresu i podatności na frustrację.

4.5 Podatność na sytuacje prowokacji i jej specyfika

Lawrence podkreśla, że oba wymiary, tj. SF i SP choć skorelowane ze sobą, pozwalają przewidywać odmienne zachowania. W jednym z badań Lawrence i Hodgkins (2009) pokazały, że osoby o wysokim poziomie SP oceniają zachowania „ofiar” w różnych zdarzeniach społecznych, jako bardziej prowokujące niż osoby o niskim poziomie tej cechy. Podobna zależność nie występuje w przypadku SF. Autorki pokazywały badanym nagrania z kamer ulicznych i prezentowały filmy, na których jedna osoba w jawny i jednoznaczny sposób zachowywała się agresywnie i prowokowała drugą, w następstwie czego ta druga osoba ją atakowała (popychała czy uderzała). Niezależnie od płci aktorów, osoby podatne na prowokacje oceniały zachowanie osoby prowokującej, a nie atakującej jako bardziej agresywne w porównaniu do osób o niskim poziomie SP (Lawrence i Hodgkins, 2009). Istnieje szereg badań wskazujących na czynniki zwiększające prawdopodobieństwo

interpretacji sytuacji jako prowokującej (np. Wilkowski i Robinson, 2008). To co stało się jednym z moich celów badawczych, to poszukiwanie czynników niwelujących wrogie atrybucje. Wyniki kolejnego badania pokazały, że jednym z ważniejszych czynników redukujących poziom gniewu i wrogiego nastawienia, może być orientacja wspólnotowa definiowana, jako tendencja do skupiania się na innych oraz na relacjach interpersonalnych (Zajenkowska i Konopka, 2015). Nasze badania przeprowadzane były w trzech populacjach: więźniów, studentów oraz pacjentów psychiatrycznych. Wykazałyśmy, że w populacji studentów wysoki poziom orientacji wspólnotowej może być czynnikiem „chroniącym” przed negatywnymi skutkami gniewu, m.in. poprzez zmniejszenie prawdopodobieństwa zachowań agresywnych powodowanych gniewem (rys. 4). Podobna zależność nie odtworzyła się jednak w dwóch pozostałych próbach. Wśród pacjentów związek między wrażliwością na prowokację a agresją fizyczną był w pełni zapośredniczony przez gniew, ale wśród więźniów sama prowokująca sytuacja wystarczyła, aby doprowadzić do deklaracji fizycznej agresji.

Rysunek 4. Model związków podatności na prowokację, wspólnotowości, gniewu oraz agresji fizycznej - studenci.

Wydaje się, że rozwijanie wartości wspólnotowych oraz skupianie się na dobrych relacjach z innymi, może stanowić pewnego rodzaju antidotum dla uczuć gniewu, nawet doświadczanych przez osoby o wysokiej cesze gniewu czy podatności na prowokację. Jednak odnosząc się do wyniku w próbie osadzonych, najważniejsza wydaje się interpretacja sytuacji jako prowokującej i praca nad redukcją częstości takich interpretacji. Ten wniosek stał się inspiracją kolejnych badań, nad znaczeniem kontekstu.

4.6 Znaczenie kontekstu w badaniach nad przetwarzaniem informacji społecznych

W badaniach dotyczących interpretacji sytuacji społecznych autorzy wskazują, że cechy osobowości mogą mieć kluczowe znaczenie, np. przypisywanie wrogich intencji w zachowaniach innych jest większe wśród osób, które są agresywne i mają wysoki poziom cechy gniewu (Basquill i in., 2004; Dodge i Crick, 1990; Jahoda, Pert i Trower, 2006a, 2006b; Pert, Jahoda i Squire, 1999; Wilkowski i Robinson, 2008). Typowe badania w tym zakresie polegają na prezentacji scenek (opisanych albo narysowanych) osobom badanym, a następnie zadawaniu pytań dotyczących ich rozumienia (Tremblay i Belchevski, 2004); rzadziej wykorzystywane są także filmy (Dziobek i in., 2006). Badacze najczęściej skupiają się na trzech typach scenek: jawnie wrogich, jednoznacznie nie-wrogich lub ambiwalentnych (Pert i in., 1999; Wilkowski i in., 2007; Basquill i in., 2004; Epps i Kendall, 1995). Co ciekawe Jahoda i in. (2006a), którzy pierwotnie nie próbowali manipulować typem bohatera w scenach społecznych, odkryli różnice w ocenie wrogości, gdy protagonista był rówieśnikiem lub gdy był autorytetem. Okazało się, że agresywni uczestnicy przypisywali nieco bardziej wrogie zamiary niż nieagresywni uczestnicy, gdy protagonista był rówieśnikiem. Moje ostatnie w tym cyklu badanie skupiało się na metodzie pomiaru wrogich atrybucji. Wraz ze współpracownikami wykazaliśmy, że charakterystyki konkretnej sytuacji, a przede wszystkim typ prezentowanej w nich relacji, np. dwoje

przyjaciół, obce osoby czy autorytet i osoba podporządkowana, zmieniają interpretację dotyczącą postrzeganej intencjonalności czy odczuwanego gniewu. Badanie prowadzone było wśród więźniów oraz dobranej odpowiednio próby kontrolnej. Wyniki wskazują, że osoby osadzone nie deklarują wyższej złości, gdy bierzemy pod uwagę globalny wskaźnik wrogich atrybucji, jednak gdy spojrzymy na typ relacji, okazuje się że w porównaniu do grupy kontrolnej, odczuwają wyższy poziom złości do osoby zaprzyjaźnionej (Zajenkowska i in., 2018). Co więcej analiza czynnikowa dotycząca narzędzia wykorzystanego w naszym badaniu (*The Ambiguous Intentions Hostility Questionnaire - AIHQ*, Combs i in., 2007) wykazała, że zaproponowane przez autorów wymiary się nie odtwarzają. Przyczyną tego, jest to, że odpowiedzi badanych są skoncentrowane na typie sytuacji. Jest to spójne ze społeczno-poznawczym nurtem w zakresie różnic indywidualnych i bardzo istotne w kontekście badań dotyczących atrybucji, a szczególnie w próbach klinicznych (Schultheiss, Yankova, Dirlikov i Schad, 2009; Shoda, Mischel i Wright, 1994).

Analiza obecnej literatury, a także prezentowanych powyżej wyników przeprowadzonych przeze mnie badań pokazuje, że przy badaniu przetwarzania informacji społecznych, czyli rozumienia sytuacji społecznych należy uwzględnić szereg elementów. Z jednej strony ważne są cechy osobowości, z drugiej - charakterystyki konkretnej sytuacji (np. typ prezentowanej relacji: przyjacielska czy też z autorytetem). Dodatkowo warto brać pod uwagę kontekst kulturowy badań, bowiem „strategie” interpretacyjne osób badanych są pod wpływem kodu kulturowego kraju z jakiego pochodzą. Przyszłe badania koncentrujące się na zrozumieniu, dlaczego niektórzy ludzie są bardziej wrażliwi na prowokacje, powinny zatem uwzględniać powyższe czynniki.

4.7 Praktyczne zastosowanie uzyskanych wyników

Naukowcy są zdania, że wrogie postrzeganie rzeczywistości, a także nadmierne obwinianie innych, może być zmieniane poprzez oddziaływania terapeutyczne (Bateman i Fonagy, 2008; Wilkowski i in., 2007). Powyższe przypuszczenia zostały sprawdzone przeze mnie w pilotażowym badaniu, które postanowiłam tutaj opisać (artykuł jest aktualnie w recenzji, a wyniki były prezentowane podczas konferencji naukowej: Zajenkowska i in., 2017). Niniejsza praca stanowi punkt wyjścia do moich kolejnych projektów, ale także pokazuje, jak w praktyczny sposób można wykorzystać wyniki badań dotyczące wrażliwości na sytuację prowokacji. Inspiracją do naszego artykułu, pt.: *Hostile attribution bias among offenders and non-offenders: Making social information processing more adequate* była rozmowa dwóch byłych więźniów, zacytowana w pracy Batemana i Fonagy (2008, s. 188).

John (J): Dźgnąłem kogoś pewnej nocy. Sprawiał mi wiele problemów, więc musiało się tak stać.

Steve (S): Co takiego zrobił?

J: Byłem w swoim mieszkaniu. Pozwalałem wielu młodym ludziom na przychodzenie do mojego mieszkania i wykorzystywania go jako „cooch” (miejsce do brania narkotyków). Wiedzieli, że czasami im na to pozwalałem, a ponieważ nawet to lubilem. Tak czy inaczej, powiedziałem, że jest już późno i muszą wyjść. W pewnym momencie jeden z nich zarzucił mi, że zabrałem jego papierosy. Zapytałem „co ty właśnie powiedziałeś?” Powtórzył, więc zaprzeczyłem i powiedziałem, żeby już lepiej wyszedł. Zaczął mnie wtedy wyklinać i mówić, że jestem złodziejem. Ostrzegłem go żeby lepiej się zamknął i wynosił z mojego mieszkania.

Patrick (P): Tak, więc go ostrzegłeś?

J: Tak.

P: Dobrze. Zrobiłeś, to co powinienesz. Była to jego decyzja.

J: Właściwie to ostrzegłem go ponownie. Nie przestawał oskarżać mnie o kradzież swoich papierosów, tak więc powtórzyłem, że jeśli się nie zamknie i nie wyjdzie, dostanie to na co zasługuje.

P: W takim razie skoro nie przestał, zasługiwał na to co go spotkało.

J: Potem zaczął iść, ale nadal mówił, kiedy pakował swoje rzeczy ja wziąłem nóż kuchenny i poszedł po niego. Jego przyjaciele mnie złapali i powstrzymywali mnie, więc nie mogłem do niego dotrzeć. Myśleli, że on poszedł, więc mnie puścili, ale kiedy on wyszedł na zewnątrz, zaczął krzyczeć na mnie, że jestem złodziejem i oszustem. W tym momencie wybiegłem i dźgnąłem go. Nic nie mogłem na to poradzić. Przekroczył linię.

Opis tej rozmowy pokazuje, jak zniekształcenia na poziomie przypisywania komuś „winy” i odbieranie sytuacji, jako prowokującej mogą doprowadzić do chęci odebrania komuś życia. Złość i wzburzenie są bardzo silne, a otoczenie odzwierciedlające stan emocjonalny osoby atakującej, uzasadnia i wspiera takie działanie. Zatem można założyć, że doświadczenie korekcyjne pozwalające prześledzić i przeanalizować wszystkie wskazówki sytuacyjne, może zmienić postrzeganie tej konkretnej sytuacji i tym samym zmniejszyć prawdopodobieństwo zachowania agresywnego (Bateman i Fonagy, 2008). Na wstępie przeprowadziłam badania w grupie więźniów oraz w grupie kontrolnej dobranej pod kątem wieku i wykształcenia, mających na celu zweryfikowanie zależności pomiędzy podatnością na sytuacje prowokacji oraz skłonnością do obwiniania innych i przypisywania im intencjonalności, a odczuwaniem złości w sytuacji, gdy sam respondent jest jej uczestnikiem. Badania ujawniły hierarchiczną strukturę mediacji, gdzie samo przypisanie intencjonalności czynu nie jest czynnikiem wystarczającym, aby osoba podatna na prowokację zareagowała złością. Musi ona również przypisać komuś winę. Zależności te były takie same niezależnie od badanej populacji, choć wśród więźniów ci bardziej podatni na prowokację, mieli silniejszą tendencję do obwiniania oraz przypisywania intencjonalności innym osobom.

W związku z tym uzasadniona wydała się praca z grupą narażoną na zachowania agresywne, czyli osadzonymi oraz analiza dlaczego przypisują komuś intencje i winę. Wraz ze studentami przeprowadziłam psychoedukacyjny warsztat w grupie ośmiu osadzonych i skazanych za pobicie/próby lub zabójstwa kobiet. Miał on na celu przede wszystkim wskazania kierunku pracy z osobami, które mają trudności w pohamowaniu zachowań agresywnych. W zaplanowanym badaniu chciałam sprawdzić czy wrogie przetwarzanie informacji powiązane z podatnością na prowokację ulega zmianie na skutek warsztatu uczącego mentalizacji (perspektywa ja-inni). Trening psychoedukacyjny oparty był

o schemat MBT (Mentalization Based Treatment; Bateman i Fonagy, 2008 - ukończyłam zaawansowane szkolenie w zakresie tej formy psychoterapii tj.: *MBT Practitioner Course*), a celem było wykształcenie zdolności do odczytywania intencji własnych i innych ludzi, a także do uwzględniania kontekstu sytuacyjnego, co w rezultacie może skutkować obniżeniem wrogiego stylu atrybucji (Allen i Fonagy, 2006). Odbyło się 6 sesji, każda trwała 1,5 h w odstępie dwutygodniowym. Każda sesja była spisywana. Ponadto uczestniczki przed warsztatem oraz po jego zakończeniu wypełniły kwestionariusz *The Ambiguous Intentions Hostility Questionnaire* (AIHQ), mierzący poziom wrogiej interpretacji sytuacji społecznych, zawierający opis pięciu ambiwalentnych sytuacji, tzn. takich, w których nie da się jednoznacznie określić intencji sprawcy. Analiza jakościowa wypowiedzi uczestniczek wskazała na zmianę w procesie interpretacji codziennych sytuacji, a także obniżenie poziomu wrogości w interpretacjach konkretnych zdarzeń. Badanie to wymaga replikacji, jednak obserwowane zmiany wskazują, że uwzględnianie kontekstu, a także badanie intencji drugiej osoby (a nie przypisywanie jej własnych wyobrażeń, czyli stosowanie projekcji), mają znaczenie dla poziomu odczuwanego gniewu, zwłaszcza u osób o wyższej podatności na prowokacje.

Konkluzje

Podsumowując moje badania można stwierdzić, że interpretacja sytuacji jako prowokacji bądź frustracji zależy między innymi od cech osobowości człowieka, jego płci, a także społeczności do jakiej przynależy. Natomiast prawdopodobieństwo tego, aby ktoś zinterpretował sytuację jako prowokującą i wrogą jest między innymi związane z poziomem wspólnotowości oraz zdolności do uwzględniania kontekstu sytuacji. Dlatego te czynniki powinny być adresowane w działaniach interwencyjnych (psychoedukacyjnych czy

psychoterapeutycznych) celem zminimalizowania prawdopodobieństwa reakcji agresywnych.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

Moje pozostałe badania można podzielić na trzy obszary tematyczne. Pierwszy z nich poszerza rozumienie tematu szerokorozumianej agresywności. Drugi skupia się na wpływie kultury oraz porównaniach międzykulturowych. Natomiast ostatni obszar jest związany moją działalnością społeczną, a także z praktycznym wykorzystaniem wyników badań naukowych w analizie grupowej, mianowicie w ramach projektu *Polska na kozetce*.

5.1 Wokół agresywności

Badania w tym obszarze skupiały się na związkach szeroko pojętej agresywności z inteligencją (Zajenkowski i Zajenkowska, 2015) czy perspektywą czasową (Stolarski, Zajenkowski i Zajenkowska, 2016). Badania wskazały na przykład, że inteligencja jest negatywnie powiązana z gniewem czy wrogością. Z kolei cecha gniewu jest bardziej charakterystyczna dla osób z niską kontrolą poznawczą.

Wraz ze współpracownikami poszukiwaliśmy źródeł zachowań agresywnych między innymi w odniesieniu do cechy narcyzmu (Maciantowicz, Witowska, Zajenkowska, Bodecka i Skrzypek, 2017), a badania oprócz populacji ogólnej adresowały także osadzonych. Wyniki tych badań pokazały, że cecha narcyzmu wrażliwego istotnie różnicowała więźniów, którzy dokonali rozbojów oraz więźniów skazanych za oszustwo. W Polsce poziom powrotu do przestępstwa wynosił w 2018 ponad 50% (www.sw.gov.pl). W związku z tym badanie czynników powiązanych z prawdopodobieństwem popełnienia czynu karalnego jest bardzo istotne. Dlatego też aktualnie prowadzę dalsze badania w grupach osadzonych w zakładach karnych.

Jankowski, K. S., Zajenkowski, M., Stolarski, M., Styła, R., Zajenkowska, A., Jędrasik-Styła, M., & Linke, M. (2016). Polish Version of the Managing the Emotions of Others Scale (MEOS) Psychometric Properties and Validation. *Psychological Reports, 118*(2), 532-543. IF - 0,63; 15 punktów

Maciantowicz, O. Witowska, J., Zajenkowska, A., Bodecka, M., Skrzypek, M. (2017). Relacja narcyzmu wielkościowego i wrażliwego z typem popełnionego przestępstwa pośród osadzonych w polskich zakładach karnych. *Psychiatria, 14/4*, 249–254. 7 punktów

Stolarski, M., Zajenkowski, M., & Zajenkowska, A. (2016). Aggressive? from Time to Time... Uncovering the Complex Associations between Time Perspectives and Aggression. *Current Psychology, 1-10*. IF - 0,95; 20 punktów

Zajenkowski, M., Zajenkowska, A. (2015). Intelligence and aggression: the role of cognitive control and test related stress. *Personality and Individual Differences, 81*, 23–28. IF - 1,95; 35 punktów

5.2 Porównania międzykulturowe

W tym obszarze moje artykuły dotyczyły znaczenia cech osobowościowych dla adaptacji do określonej kultury. Artykuły w tym zakresie opisywały porównania Polaków i Koreańczyków, oraz Polaków i Niemców w odniesieniu do różnych systemów wartości, które w tych krajach stanowią punkt referencyjny. Badałam wraz ze współpracownikami wartości katolickie i protestanckie lub związane z konfucjanizmem; eksplorowałam także strukturę temperament Polaków i Koreańczyków. W jednym z badań (Zajenkowska i Zajenkowski, 2013) okazało się, że układ cech temperamentu Koreańczyków w porównaniu do Polaków można określić jako bardziej podatny na stres. Tym samym mniej adaptacyjny

układ cech temperamentu oraz aktywny tryb życia (związany z koreańskim systemem wartości) wbrew swojemu temperamentowi (typ niezharmonizowany), może powodować wysokie koszty psychologiczne i somatyczne przystosowania do szybkich zmian ekonomicznych. Kolejne badanie powstało dzięki współpracy z J.M. Zimmermanem, którego poznałam, przebywając podczas wyjazdu na uniwersytet Cincinnati. Nasza wspólna praca skupiała się na cechach osobowości oraz zdolności do uwzględniania kontekstu w grupach polskich i amerykańskich expatriatów (Zajenkowska i Zimmerman, 2014).

Wiedzę z zakresu psychologii międzykulturowej wykorzystywałam także praktycznie w prowadzeniu warsztatów, dotyczących m.in. komunikacji (w latach 2007-2014). Ponadto napisałam kilka rozdziałów w podręcznikach dla praktyków oraz organizacji pozarządowych (np.: *Komunikacja międzykulturowa czy Scenariusze warsztatów w Inspiratorze wielokulturowym*, Zajenkowska, 2013). Obie te aktywności były związane z moim udziałem, jako współautorki w projektach unijnych Instytutu Spraw Publicznych: *Na styku kultur - działania na rzecz budowy dialogu międzykulturowego* - Europejski Fundusz na Rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich (I.2014-VI.2015) oraz *Psychoedukacja i wiedza obywatelska drogą do integracji* - Europejski Fundusz na Rzecz Uchodźców (2010-2012). Ponadto we współpracy z Helsińską Fundacją Praw Człowieka powstało *Od migracji do integracji. Vademecum*, w którym napisałam rozdział pt.: *Kultura a komunikacja* (Zajenkowska, 2012).

Dzięki połączeniu wiedzy psychoterapeutycznej, a także tej dotyczącej psychologii międzykulturowej powstał rozdział w podręczniku pod redakcją prof. Grzesiuk i dr Suszka pt.: *Psychoterapia. Pogranicza*, zatytułowany: *Czynniki kulturowe w psychoterapii na przykładzie empatii*. Z kolei efektem zainteresowania psychologią muzyki, które rozwijałam do czasu napisania pracy doktorskiej, był rozdział w książce pod redakcją prof.

Czerniawskiej pt.: *Wybrane metody zastosowania muzyki specyficznej kulturowo. Czy świat muzyki może stać się globalną wioską?*

Domurat, A., Zajenkowska, A. (2012). Confucian and Protestant work ethics among Polish and Korean employees and small business owners. *Journal of Intercultural Communication*, 28(1). 12 punktów

Wasiela, A. (2010). Korean work ethics – modern but still Confucian. *Asia & Pacific Studies*, 7, 139–158.

Witowska, J., Zajenkowska, A. (2015). Gniew i satysfakcja z życia wśród buddystów i katolików w Polsce i w Niemczech. *Psychologia Wychowawcza*; 49/7, 171-181. 7 punktów

Zajenkowska, A. (2011). Wybrane metody zastosowania muzyki specyficznej kulturowo. Czy świat muzyki może stać się globalną wioską? w: E. Czerniawskiej (red.). *Muzyka i my. O różnych przejawach wpływu muzyki na człowieka*. Warszawa: Difin.

Zajenkowska, A. (2012). Czynniki kulturowe w psychoterapii na przykładzie empatii. W: L. Grzesiuk i H. Suszek (red.). *Psychoterapia. Pogranicza*. (s.291-303). Warszawa: ENETEIA.

Zajenkowska, A. (2012). Kultura a komunikacja. w: A. Chmielecka. (red.). *Od migracji do integracji. Vademecum*. (s.115-121). Warszawa: Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Zajenkowska, A. (2012). Zrozumieć kontekst kulturowy: W: Grot K., Klaus W.(red.), *Inspirator Międzykulturowy*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

Zajenkowska, A. (2012). Scenariusze warsztatów: W: Grot K., Klaus W.(red.), *Inspirator Międzykulturowy*. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

Zajenkowska, A., Zajenkowski, M. (2013). Temperament and Living Conditions: A Comparison Study of Poles and Koreans. *Stress and Health*, 29(1), 64–69. IF - 1,04; 20 punktów

Zajenkowska, A., Zimmerman, J.M. (2014). Relative Culture: A study on contexting and extraversion among American and Polish expatriates. *Baltic Journal of Management*, 9(1), 2-21. IF - 0,25; 15 punktów

5.3 Polska na kozetce

„Polska na Kozetce” jest inicjatywą mającą na celu budowanie bezpiecznej przestrzeni do rozmowy - podstawy życia społecznego. Początki rozpoczął się w 2014 roku, kiedy odbyła się międzynarodowa konferencja pod taką samą nazwą, której byłam współorganizatorką i pomysłodawczynią. Podczas niej analitycy grupowi wraz z przedstawicielami świata nauki i mediów wspólnie zastanawiali się nad tym, co dzieje się w polskim społeczeństwie oraz nad swoimi relacjami ze społecznością.

Konferencja stała się inspiracją do organizacji przeze mnie i kolegów corocznych *Warsztatów obywatelskiej refleksyjności*, na które zapraszani są przedstawiciele różnych środowisk, my-czyli zwykli-niezwykli obywatele, aby podjąć wysiłek w celu rozumienia procesów społecznych. Dotychczasowe edycje odbyły się w Warszawie (2014, 2016, 2018), w Gdańsku w Europejskim Centrum Solidarności (2017, 2018), w Bielefeld w Niemczech (2018) oraz w Piekarach Śląskich (2018).

W 2016 roku pod moją redakcją ukazała się książka pt.: *Polska na kozetce. Siła obywatelskiej refleksyjności*, będącą próbą analizy naszego „spersonifikowanego” kraju. Pomysł wykorzystania wiedzy z zakresu psychologii społecznej oraz metod analizy grupowej do rozumienia procesów społecznych znalazł swoją kontynuację we współpracy międzynarodowej, dzięki której powstała *Europe on the couch. The breaking of a homogeneous group illusion*. Książka została przyjęta do druku przez brytyjskie wydawnictwo Routledge i ukaże się w 2019.

Zajenkowska, A., Levin, U. (red.) (2019, przyjęte przez wydawnictwo). *Europe on the couch. The breaking of a homogeneous group illusion*. Routledge: London.

Zajenkowska, A.(red.) (2016). *Polska na kozetce, siła obywatelskiej refleksyjności*. Smak Słowa: Sopot.

Bibliografia

Allen, J. G., & Fonagy, P. (Eds.). (2006). *The handbook of mentalization-based treatment*. John Wiley & Sons.

Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). *Human aggression. Annual Review of Psychology*, 53, 27–51.

Anderson, C. A., Benjamin Jr, A. J., Wood, P. K., & Bonacci, A. M. (2006). Development and testing of the velicer attitudes toward violence scale: Evidence for a four-factor model. *Aggressive Behavior*, 32(2), 122-136.

Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of general Psychology*, 8(4), 291.

- Baron, R. A., & Bell, P. A. (1975). Aggression and heat: Mediating effects of prior provocation and exposure to an aggressive model. *Journal of personality and social psychology*, 31(5), 825.
- Basquill, M. F., Nezu, C. M., Nezu, A. M., & Klein, T. L. (2004). Aggression-related hostility bias and social problem-solving deficits in adult males with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 109(3), 255-263.
- Bateman, A., & Fonagy, P. (2008). 8-year follow-up of patients treated for borderline personality disorder: mentalization-based treatment versus treatment as usual. *American Journal of Psychiatry*, 165(5), 631-638.
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. McGraw-Hill Book Company.
- Berkowitz, L., & Harmon-Jones, E. (2004). Toward an understanding of the determinants of anger. *Emotion*, 4(2), 107.
- Berry, J. W. (1989). Imposed Ethics-Emics-Derived Ethics: The Operationalization of a Compelling Idea. *International Journal of Psychology*, 24(6), 721.
- Bettencourt, B., Talley, A., Benjamin, A. J., & Valentine, J. (2006). Personality and aggressive behavior under provoking and neutral conditions: a meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 132(5), 751.
- Biaggio, M. K., & Godwin, W. H. (1987). Relation of depression to anger and hostility constructs. *Psychological Reports*, 61(1), 87-90.

- Bushman, B. J., & Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence?. *Journal of personality and social psychology*, 75(1), 219.
- Campbell, A., Muncer, S., & Coyle, E. (1992). Social representation of aggression as an explanation of gender differences: A preliminary study. *Aggressive behavior*, 18(2), 95-108.
- Consedine, N. S., Magai, C., Horton, D., & Brown, W. M. (2012). The affective paradox: An emotion regulatory account of ethnic differences in self-reported anger. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(5), 723–741.
- Cota-McKinley, A. L., Woody, W. D., & Bell, P. A. (2001). Vengeance: Effects of gender, age, and religious background. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 27(5), 343-350.
- Diehl, M., Owen, S., & Youngblade, L. (2004). Agency and communion attributes in adults' spontaneous self-representations. *International journal of behavioral development*, 28(1), 1-15.
- Dodge, K. A., & Crick, N. R. (1990). Social information-processing bases of aggressive behavior in children. *Personality and social psychology bulletin*, 16(1), 8-22.
- Dziobek, I., Fleck, S., Kalbe, E., Rogers, K., Hassenstab, J., Brand, M., ... & Convit, A. (2006). Introducing MASC: a movie for the assessment of social cognition. *Journal of autism and developmental disorders*, 36(5), 623-636.
- Eagly, A. H., & Steffen, V. J. (1986). Gender and aggressive behavior: a meta-analytic review of the social psychological literature. *Psychological bulletin*, 100(3), 309.

- Epps, J., & Kendall, P. C. (1995). Hostile attributional bias in adults. *Cognitive Therapy and Research*, 19(2), 159-178.
- Ferguson, T. J., Rule, B. G., & Lindsay, R. C. (1982). The effects of caffeine and provocation on aggression. *Journal of Research in Personality*, 16(1), 60-71.
- Goldman, L., & Haaga, D. A. (1995). Depression and the experience and expression of anger in marital and other relationships. *Journal of Nervous and Mental Disease*.
- Hausmann, R., Tyson, L. D., & Zahidi, S. (2012). *The global gender gap report*. Geneva, Switzerland: World Economic Forum.
- Hughes, R. N. (1996). Drugs which induce anxiety: caffeine. *New Zealand Journal of Psychology*, 25, 36-42.
- Jahoda A., Pert C., & Trower P. (2006a). Frequent aggression and attribution of hostile intent in people with mild to moderate intellectual disabilities: An empirical investigation. *American Journal on Mental Retardation* 111, 90– 99.
- Jahoda, A., Pert, C., & Trower, P. (2006b). Socioemotional understanding and frequent aggression in people with mild to moderate intellectual disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 111(2), 77–89.
- Larkin, P., Jahoda, A., & MacMahon, K. (2013). The social information processing model as a framework for explaining frequent aggression in adults with mild to moderate intellectual disabilities: a systematic review of the evidence. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 26/5, 447-465.

- Lawrence, C. (2006). Measuring individual responses to aggression-triggering events: Development of the situational triggers of aggressive responses (STAR) scale. *Aggressive Behavior*, 32(3), 241–252.]
- Lawrence, C., & Hodgkins, E. (2009). Personality influences on interpretations of aggressive behavior: The role of provocation sensitivity and trait aggression. *Personality and Individual Differences*, 46(3), 319–324.
- Lawrence, C., & Hutchinson, L. (2013). The influence of individual differences in sensitivity to provocations on provoked aggression. *Aggressive Behavior*, 39(3), 212-221.
- Lucas, M., Mirzaei, F., Pan, A., Okereke, O. I., Willett, W. C., O'Reilly, E. J., & Ascherio, A. (2011). Coffee, caffeine, and risk of depression among women. *Archives of Internal Medicine*, 171, 1571-1578.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological review*, 98(2), 224.
- Martin, C. A., Cook, C., Woodring, J. H., Burkhardt, G., Guenthner, G., Omar, H. A., & Kelly, T. H. (2008). Caffeine use: association with nicotine use, aggression, and other psychopathology in psychiatric and pediatric outpatient adolescents. *The Scientific World Journal*, 8, 512-516.
- Paweł, B. (2009). *Kulturowe ramy zachowań społecznych. Podręcznik psychologii międzykulturowej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pert, C., Jahoda, A., & Squire, J. (1999). Attribution of intent and role-taking: Cognitive factors as mediators of aggression with people who have mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 104(5), 399-409.

- Schneider, T. R. (2004). The role of neuroticism on psychological and physiological stress responses. *Journal of Experimental Social Psychology, 40*, 795–804.
- Schultheiss, O. C., Yankova, D., Dirlikov, B., & Schad, D. J. (2009). Are implicit and explicit motive measures statistically independent? A fair and balanced test using the Picture Story Exercise and a cue-and response-matched questionnaire measure. *Journal of personality assessment, 91*(1), 72-81.
- Schwartz, S. H. (2006). A theory of cultural value orientations: Explication and applications. *Comparative Sociology, 5*, 137–182.
- Sedikides, C., & Skowronski, J. J. (1990). Towards reconciling personality and social psychology: A construct accessibility approach. *Journal of Social Behavior and Personality, 5*(6), 531.
- Shoda, Y., Mischel, W., & Wright, J. C. (1994). Intraindividual stability in the organization and patterning of behavior: Incorporating psychological situations into the idiographic analysis of personality. *Journal of personality and social psychology, 67*(4), 674.
- Smith, B. D., & Tola, K. (1998). Caffeine: effects on psychological functioning and performance. In: G. A. Spiller (ed.). *Caffeine* (pp. 251-299). London: CRC Press.
- Strelau, J. (2008). *Temperament as a regulator of behavior: After fifty years of research*. Eliot Werner Publications.
- Tremblay, P. F., & Belchevski, M. (2004). Did the instigator intend to provoke? A key moderator in the relation between trait aggression and aggressive behavior. *Aggressive Behavior, 30*(5), 409-424.

- Wilkowski, B. M., & Robinson, M. D. (2008). The cognitive basis of trait anger and reactive aggression: An integrative analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 12(1), 3–21.
- Wilkowski, B. M., Robinson, M. D., Gordon, R. D., & Troop-Gordon, W. (2007). Tracking the evil eye: Trait anger and selective attention within ambiguously hostile scenes. *Journal of Research in Personality*, 41(3), 650-666.
- Wilson, J. F., Nugent, N. R., Baltes, J. E., Tokunga, S., Canic, T., Young, B. W., & Hendershot, D. M. (2000). Effects of low doses of caffeine on aggressive behavior of male rats. *Psychological Reports*, 86, 941-946.
- Zajenkowska, A., Rajchert, J. (2018). *How sensitivity to provocation shapes encoding and interpretation of ambivalent scenes in an eye tracking study*. Paper presented at the International Society for Research on Aggression Conference, Paris.
- Zajenkowska, A., Rajchert, J., Jasielska, Szulawski, M., Smoleń, M. (2017). *The healing power or relations? Hostile attributions in relation to trait anger and positive relations with others*. Poster session presented at the International Society for the Studies of the Individual Differences Conference, Warsaw.

